

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.145
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору педагогічних наук, професору, професору
кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Цюняк Оксані Петрівні
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Комар Ольги Анатоліївни

на дисертаційну роботу Сороколіти Ольги Володимирівни **«Педагогічні умови підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Цілісний аналіз дисертаційної роботи Ольги Володимирівни Сороколіти «Педагогічні умови підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі» дав змогу сформулювати узагальнені висновки щодо її актуальності, обґрунтованості наукових і теоретичних положень, достовірності отриманих результатів, теоретичної та практичної цінності, а також надати комплексну загальну оцінку представленого дослідження, результати якого подано до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Дисертація О. В. Сороколіти є авторським, самостійним, оригінальним науковим дослідженням, яке сприяє розв'язанню актуальної наукової проблеми – підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі.

Актуальність теми дослідження

Реформаційні процеси, що відбуваються в сучасній вітчизняній вищій педагогічній освіті, спрямовані на розвиток здатності майбутніх фахівців, зокрема вчителів початкових класів, ефективно реалізовувати професійні обов'язки у майбутній педагогічній діяльності. Вирішення цього завдання зумовлюється, з одного боку, загальними засадами їхньої фахової підготовки відповідно до вимог сучасної освіти, а з іншого – специфікою педагогічної діяльності як унікального освітнього середовища, що висуває певні вимоги до професійної готовності майбутнього вчителя, відображеної в структурі його педагогічної компетентності.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема формування готовності майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі. Сформованість такої готовності є вирішальним чинником успішної адаптації випускників до умов педагогічної професії, ефективної реалізації освітнього процесу, орієнтованого насамперед на виявлення та розвиток особистісного потенціалу і зацікавлень

учнів, а також на формування креативної, ініціативної, інтелектуально розвиненої особистості, здатної нестандартно мислити й приймати рішення у різних життєвих ситуаціях.

Поділяємо думку О. В. Сороколіти щодо того, що попри наявність ґрунтовних досліджень окремих аспектів означеної проблеми у працях вітчизняних і зарубіжних науковців (І. Беха, Н. Бібік, Н. Коваль, С. Гончаренка, Ю. Мальованого, І. Козловської, М. Іванчук, М. Ковальчук, Ю. Козловського, О. Комар, О. Муращенко, Т. Якимович, Я. Собка, О. Савченко, Л. Хомич, О. Цюняк, К. Arnesson, G. Albinsson, W. Filho, C. Shiel, A. Pacho, L. Schuster, Ch. Glavas та ін.), питання комплексної підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі залишаються недостатньо дослідженими.

Маємо підстави стверджувати, що актуальність теми та необхідність її розв'язання також підвищується проаналізованим дослідницею змістом робочих програм для фахових молодших бакалаврів та проведенням анкетуванням викладачів експериментальних закладів вищої освіти з огляду забезпечення підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі.

Додатковим аргументом на користь значущості дослідження є його виконання в межах науково-дослідної теми «Підготовка майбутніх фахівців в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору» (2019–2029 рр., номер держреєстрації 01101U00158), що реалізується на кафедрі початкової освіти та освітніх інновацій Педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а також у межах науково-дослідної теми «Забезпечення якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти: управлінсько-організаційний, методичний, економічний аспекти» (2018–2027 рр., номер держреєстрації 0118U004074), яка виконується на кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи цього ж університету.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, рекомендацій та висновків, сформульованих у дисертації

Наукові положення, результати та висновки, сформульовані О. В. Сороколітою у дисертації, є логічно вмотивованими, концептуально виваженими та науково аргументованими. Їх обґрунтованість забезпечується цілісною методологічною базою, чітко визначеними об'єктом і предметом дослідження, які адекватно відповідають меті та завданням, що окреслені у вступі до дисертації. Висновки ґрунтуються на широкій джерельній базі, що включає 309 джерел – зокрема законодавчі та нормативні акти, філософську, педагогічну, психологічну, методичну літературу, монографії, дисертаційні дослідження, статті у фахових наукових виданнях – що свідчить про ґрунтовне опрацювання проблематики.

Заслужують також на увагу:

- повнота висвітлених О. В. Сороколітою основних результатів дослідження у фахових науково-педагогічних виданнях категорії Б (6 публікацій), статті в періодичному виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection (1 публікація);

- якісна апробація окремих положень у доповідях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях; опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації (методичні рекомендації до проведення семінарських занять «Технологія інтегрованого навчання у початковій школі («Я досліджую світ»)), курс лекцій («Технологія інтегрованого навчання у початковій школі («Я досліджую світ»)) для

студентів спеціальності 013 Початкова освіта)).

– результати перевірки дисертаційної роботи на унікальність, що надало змогу зробити висновок про відсутність академічного плагіату.

Зміст дисертації, результати дослідження та загальні висновки повною мірою відображають мету дослідження та основні положення, що стали його підґрунтям.

Достовірність висновків та наукова новизна отриманих результатів

Об'єкт, предмет і мета дисертаційного дослідження сформульовані коректно, логічно взаємопов'язані, що дало змогу О. В. Сороколіті чітко визначити основні завдання дослідження та успішно їх реалізувати. Про це свідчать отримані результати, які відображаються у змісті дисертації. Висновки, що узагальнюють результати наукової роботи, вирізняються повнотою, глибиною аналізу та логічністю викладу, повністю відповідають меті та завданням дослідження.

Достовірність і наукова вірогідність отриманих результатів підтверджуються широким спектром опрацьованої літератури та нормативних джерел, що дозволило всебічно охарактеризувати стан вивчення проблеми, а також застосуванням комплексу взаємопов'язаних і адекватних дослідницькій меті методів – теоретичних, емпіричних та статистичних. Усі обрані підходи до реалізації наукового пошуку відзначаються релевантністю щодо поставлених завдань та дозволили досягти високого рівня аргументованості результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *уперше: запропоновано* авторське тлумачення понять «підготовка фахового молодшого бакалавра до викладання інтегрованих курсів у початковій школі», «інтегративна компетентність майбутнього фахового молодшого бакалавра з початкової освіти», «готовність фахового молодшого бакалавра до викладання інтегрованих курсів у початковій школі»; систематизовано й експериментально перевірено ефективність педагогічних умов підготовки фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів; спроектовано й експериментально-перевірено організаційно-функціональну модель підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі.

Авторкою *уточнено*: місце та значення освітньо-професійного рівня «фаховий молодший бакалавр» у вітчизняній системі професійної підготовки; *удосконалено*: інструменти навчання для підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження інтеграції в освітній процес; критерії, показники й рівні оцінки ефективності підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі.

Набули *подальшого розвитку*: засоби, форми й методи освітньої діяльності з метою формування готовності майбутніх учителів до організації освітнього процесу в початковій школі на основі інтегративного підходу.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Дисертаційна робота О. В. Сороколіти містить науково нові, раніше не представлені до захисту положення, а також обґрунтовані результати, які в сукупності спрямовані на розв'язання актуальної наукової проблеми.

Робота відзначається чіткою структурою, внутрішньою цілісністю та логічною послідовністю викладу наукового матеріалу. Структура дисертації включає вступ, три розділи основного змісту, висновки, додатки, список використаних джерел, а також ілюстративний матеріал у вигляді таблиць і рисунків.

У «Вступі» дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала актуальність теми, чітко визначила об'єкт, предмет, мету й завдання, теоретико-методологічні засади дослідження, охарактеризувала методи дослідження, розкрила наукову новизну, практичну значущість отриманих результатів, навела відомості про впровадження та апробацію одержаних результатів, структуру дисертаційної роботи.

Зміст розділів і підрозділів відповідає назві структурних компонентів роботи та переконує в тому, що авторка досягла сформульованої мети та виконала визначені у «Вступі» завдання дослідження.

У першому розділі дисертації – «Теоретичні основи підготовки фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі» – здійснено теоретичний аналіз розвитку інтеграційних процесів в освіті та впровадження інтегрованих курсів у навчання молодших школярів: генеалогічний аспект; досліджено теоретичні основи підготовки фахових молодших бакалаврів; розглянуто питання формування інтегративної компетентності у фахових молодших бакалаврів: теоретико-інноваційні основи.

Критичний аналіз О. В. Сороколітою наукових джерел та їх узагальнення надав підстави стверджувати, що категорія «готовність майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі» базується на поняттях: «інтегральний», «інтегративний», «інтегрований» та інші терміни з цією словотвірною основою. Позитивним вважаємо обрані авторкою уточнення дефініцій цих базових понять.

Другий розділ «Науково-методичні засади підготовки фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі» надав змогу елементами інноваційних технологій як цілісного освітнього процесу спроектувати формування готовності майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі. Авторкою розроблено критеріальний апарат оцінки підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів. Виокремлено компоненти професійної підготовки фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі: *мотиваційно-ціннісний*, що передбачає професійні мотиви, позитивне ставлення до інтегрованого навчання, цінності й переконання, які визначають ставлення майбутнього педагога до професійної діяльності, а також відображає прагнення до особистісного та професійного розвитку, мотивацію до саморозвитку, готовність до інновацій; *знаннєво-когнітивний*, що складається з теоретичних знань для викладання інтегрованих курсів (інтеграційні процеси в освіті, знання психолого-педагогічних основ тощо), знань з методики викладання освітніх галузей у початковій школі, когнітивних навичок й умінь використовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі; *діяльнісно-практичний*, що визначає практичні вміння та навички, необхідні для ефективного проведення інтегрованих уроків, зокрема знання й навички з організації навчального процесу в початковій школі, практичного застосування інтеграції на уроках, навички самооцінки й корекції професійної діяльності. Виділено специфічні принципи підготовки фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів: інтегративний, який полягає в інтегрованому підході до організації навчання майбутніх учителів задля формування в них розуміння співвідношень змісту

навчальних дисципліни із загальним світосприйняттям; аналітико-креативний, що розвиває в студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» критичне мислення й творчість, оскільки майбутній учитель повинен уміти стимулювати учнів досліджувати й аналізувати проблеми, а також працювати над їхнім розв'язанням; інноваційний, який передбачає використання методів активного навчання й інноваційних технологій.). Зазначене має найбільшу практичну цінність дисертаційної роботи О. В. Сороколіти.

Заслужують на увагу педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до викладання інтегрованих курсів, сформовані дослідницею. До незаперечних переваг дисертаційної роботи варто віднести розроблення організаційно-функціональної моделі підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі, що містить такі блоки: методологічно-цільовий, змістово-організаційний, діагностико-результативний.

Авторська модель передбачає реалізацію системного, компетентісного, індивідуального, інтегративного підходів із метою формування готовності майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі. Позитивним вважаємо графічне зображення організаційно-функціональної моделі підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі, подане на рис. 2.8., що надає змогу візуалізувати ключові взаємозв'язки та залежності між основними елементами технології, що значно сприяє глибшому розумінню її структури та реалізації.

Третій розділ «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов підготовки фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі» розкриває питання реалізації педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів, методики організації експериментального дослідження, проводить аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.

Результативність упровадження організаційно-функціональної моделі підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі визначається реалізацією педагогічних умов, теоретично обґрунтованих і перевірених у процесі експериментального дослідження. Це аналіз освітньої програми підготовки фахових молодших бакалаврів, підготовка викладачів, розробка і впровадження спеціалізованих освітніх компонентів, інформаційно-методичний супровід здобувачів освіти, практична підготовка здобувачів освіти. Запропонований алгоритм реалізації педагогічних умов підготовки фахових молодших бакалаврів (Рис.3.1) адаптувався в освітньому закладі залежно від початкового рівня готовності студентів до навчання інтегрованих курсів і рівня викладачів щодо організаційно-методичної здатності підготувати до цього студентів.

Дослідження ефективності підготовки майбутніх педагогів, які навчаються в коледжі, до викладання інтегрованих курсів у початковій школі, відбувалося в межах виконання теми науково-дослідної роботи «Підготовка майбутніх фахівців в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору» (номер державної реєстрації: 01101U00158), яка реалізується на кафедрі початкової освіти й освітніх інновацій Педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Організаційно-пошуковий, констатувальний, формувальний, узагальнювальний етапи дослідження сприяли навчальній діяльності здобувачів, були зорієнтовані на високоякісну фахову підготовку з перспективою на успіх у професійній

кар'єрі. У процесі методики організації експериментального дослідження застосування педагогічних умов сприяло посиленню готовності студентів коледжів-майбутніх учителів початкової школи до викладання інтегрованих курсів, що доводить переваги інтегративного підходу в освіті. Це позитивно вплинуло на підготовку майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі.

Ефективність запропонованих педагогічних умов підготовки фахових молодших бакалаврів спеціальності 013 «Початкова освіта», які реалізуються за побудованою структурно-функціональною моделлю, доводить і візуальний порівняльний аналіз результатів констатувального й формувального етапів педагогічного експерименту (рис. 3.11). На контрольному етапі педагогічного експерименту в експериментальній групі порівняно з контрольною групою респондентів зафіксовано суттєві позитивні зміни: здобувачі освіти з експериментальної групи вдвічі частіше демонстрували високий рівень підготовки за всіма критеріями; середній рівень в обох групах виявлявся майже з однаковою частотою (у середньому відмінність 5% з маржею в 2%); порівняно з представниками контрольної групи низький рівень в експериментальній групі виявлявся рідше на 15,38% за мотиваційним критерієм, на 11,94% – за когнітивними показниками, на 10,33% – у практичній реалізації інтегративного підходу в освітній процес. За допомогою критерію Пірсона підтверджено статистичну значущість цих відмінностей.

Таким чином, дієвість запропонованих педагогічних умов підготовки фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів експериментально підтверджена в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Загалом зміст дисертації, публікацій дисертантки дають підстави стверджувати, що поданий до захисту рукопис дисертаційної роботи є завершеним і самостійним дослідженням, його результати характеризуються науковою новизною, мають теоретичне і практичне значення та пройшли необхідну апробацію. За рівнем наукової новизни одержаних результатів та їх практичною цінністю робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні навчально-методичного комплексу підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі, а саме: розроблено та рекомендовано до впровадження в освітній процес закладів фахової передвищої освіти України навчальну дисципліну «Технологія інтегрованого навчання в початковій школі», сформовано й експериментально перевірено організаційно-функціональну модель підготовки в закладі фахової передвищої освіти майбутніх учителів початкової школи до викладання інтегрованих курсів. Автором внесено зміни й доповнення до змісту навчальних програм актуальних дисциплін: «Педагогіки», «Методики навчання мовно-літературної освітньої галузі», «Методики навчання природничої освітньої галузі» – з метою інтеграції міжпредметних зв'язків і використання інтегрованих підходів у навчанні студентів. Упроваджено інтерактивні методи навчання й технології, спрямовані на формування готовності студентів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі. Розроблено методичні рекомендації й посібники з питань підготовки до викладання інтегрованих курсів.

Унесено зміни до програми педагогічної практики студентів для ознайомлення й застосування більш ефективних форм, проєктних та інтерактивних методів, кейс-методів, інформаційно-комунікаційних технологій, які вдало використовують при викладанні інтегрованих курсів у початковій школі.

Матеріали дисертації можуть бути використані в закладах фахової передвищої освіти під час розробки освітніх програм і навчальних планів підготовки вчителів початкових класів, а також з метою уточнення навчальних програм для різних освітніх рівнів; для розробки адаптативних курсів і програм з урахуванням соціальної, етнічної, регіональної, географічної специфіки адресної аудиторії; для процесу перекваліфікації та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; у процесі самоосвіти й фахового самовдосконалення вчителів; в укладанні підручників, посібників, дидактичних матеріалів, методичних рекомендацій як для вчителів початкових шкіл, так і для системи підготовки професійних педагогічних кадрів у закладах вищої освіти.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях

Основні результати дослідження висвітлено в 14 наукових працях, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України (категорія Б), 1 стаття в зарубіжному періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection, 7 тез у збірниках матеріалів українських і міжнародних конференцій (українські й закордонні видання). Видано 2 навчально-методичні посібники.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Оцінюючи загалом позитивно наукове та практичне значення отриманих дисертанткою результатів, дозволимо собі висловити зауваження та рекомендації до деяких положень дисертації, які можуть бути предметом наукової дискусії та напрямами подальшої дослідницької роботи, зокрема:

1. Тема дисертації передбачає охоплення «інтегрованих курсів». Автор же у дослідженні більше уваги приділяє інтегрованому курсу «Я досліджую світ».
2. Перегукуються 1.2. і 1.3. ... «теоретичні основи»... Можна було б в 1.3. подати на кшталт «Сучасний стан...»
3. На с. 90 знаходимо про елективний курс «Педагогічна деватологія». Далі по тексту «...відповідний освітній компонент повинен містити зазначену дисципліну чи окремий теоретично-практичний курс». Виникає питання: «Уводили – не уводили названий курс? Якщо уводили, то з якою метою і які отримали результати?!»
4. Автор в У-4 (с.123) та у педагогічних умовах (№ 2, С.132) виділяє «...використання інноваційних методик і технологій в освітній професійній підготовці майбутніх фахівців...». Із застосуванням інноваційних технологій ознайомлено у 2.1.. Щодо «інноваційних методик», то бажано було б про них згадати у тексті будь-якого попереднього параграфа, або у тому ж 2.1.
5. А)Представлена на рисунку 2.8. (с.139) «Організаційно-функціональна модель підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі» виграла б, якби авторка показала послідовність блоків., що впливають на результати: «підготовки фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі». Хоча в описі представленої моделі авторка зберігає цілісність процесу підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі.

Б)Автору слід визначитися за якою моделлю підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів, вони працювали (с.139 «організаційно-функціональна...»; с.147 «структурно-організаційна»).

Загальні висновки та оцінка дисертації

Дисертаційна робота «Педагогічні умови підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її авторка – Сороколіта Ольга Володимирівна– заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри фахових методик
та інноваційних технологій у початковій школі
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

Ольга КОМАР